

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

“Суғурта” факультети

“Суғурта иши” фанидан

REFERAT

Мавзу: Жавобгарлик суғуртаси ва уни ўтказиш тартиби

Бажарди: СС-64 гуруҳ талабаси Ишпўлатов Ш

Қабул қилди: Маврулова Н

Тошкент-2011

**1. Жавобгарлик суғуртасида суғурта объекти ва субъекти.
Автотранспорт воситалари эгаларининг учинчи шахслар олдидаги
фуқаролик жавобгарлигини суғурталашнинг зарурлиги ва асосий
шартлари ва суғурта тарифи.**

Бозор муносабатлари шароитида юридик ва жисмоний шахсларнинг учинчи шахслар манфаатига зарар етказиш хавфи кучаяди. Бу хавфнинг рўй бериши натижасида етказилган зарарни қоплаш юзасидан зарар етказган шахсларнинг жавобгарлигини суғурта қилиш мамлакатимизда ўз ривожини топмоқда. Ана шундай жавобгарликни суғурта қилишнинг кенг тарқалган турларидан бири – транспорт воситалари эгаларининг учинчи шахсларга зарар етказиш фуқаролик жавобгарлигини суғурталашдир.

Маълумки транспорт юқори хавфни келтириб чиқарувчи манбалардан бири ҳисобланади.

Траспорт ҳайдовчиси транспорт воситасини бошқариш жараёнида учинчи шахсларнинг муайян манфаатларига, соғлиғига зарар етказиши мумкин.

Йўл транспорт ходисаси натижасида зарар кўрган шахслар, кўп ҳолатларда айбдорлардан зарарни ундириб ололмайдилар. Ғайри қонуний ҳаракат туфайли юридик ёки жисмоний шахсларнинг соғлиғи, ҳаёти ёки мол-мулкига етказилган айбдор шахс томонидан тўлиқ ҳажмда қопланиши лозим. Қонун ҳужжатларида зарарни тўлаш мажбурияти зарар етказувчи бўлмаган шахсга юклатилиши мумкин. Зарар етказган шахс агар зарар ўз айби билан етказилмаганлигини исботласа зарарни тўлашдан озод этилиши мумкин.

Бугунги кунда аҳоли турмуш даражасининг доимо ошиб бориши транспорт воситаларининг янада такомиллашиши жаҳонда автомобиллар сонининг мунтазам ўсишига олиб келаяпти.

Афсуски транспорт воситалари сонининг кўпайиши салбий оқибатларга олиб келади. Яъни, йўл-транспорт ходисаси билан боғлиқ/

Ҳозирги шароитда юридик ва жисмоний шахсларнинг учинчи шахслар манфаатига зарар етказиш хавфи кучаймоқда. Бу хавфнинг рўй бериши натижасида етказилган зарарни қоплаш юзасидан зарар етказган шахсларнинг жавобгарлигини суғурта қилиш мамлакатимизда ўз ривожини топмоқда. Ана шундай жавобгарликни суғурта қилишнинг кенг тарқалган турларидан бири – транспорт воситалари эгаларининг учинчи шахсларга зарар етказиш фуқаролик жавобгарлигини суғурталашдир.

Маълумки транспорт юқори хавфни келтириб чиқарувчи манбалардан бири ҳисобланади.

Траспорт ҳайдовчиси транспорт воситасини бошқариш жараёнида учинчи шахсларнинг муайян манфаатларига, соғлиғига зарар етказиши мумкин.

Йўл транспорт ходисаси натижасида зарар кўрган шахслар, кўп ҳолатларда айбдорлардан зарарни ундириб ололмайдилар. Ғайри қонуний

ҳаракат туфайли юридик ёки жисмоний шахсларнинг соғлиғи, ҳаёти ёки мол-мулкига етказилган айбдор шахс томонидан тўлиқ ҳажмда қопланиши лозим. Қонун ҳужжатларида зарарни тўлаш мажбурияти зарар етказувчи бўлмаган шахсга юклатилиши мумкин. Зарар етказган шахс агар зарар ўз айби билан етказилмаганлигини исботласа зарарни тўлашдан озод этилиши мумкин.

Бугунги кунда аҳоли турмуш даражасининг доимо ошиб бориши транспорт воситаларининг янада такомиллашиши жаҳонда автомобиллар сонининг мунтазам ўсишига олиб келаяпти.

Ўзбекистон Республикасида енгил автобил ишлаб чиқариш саноатининг саноатининг ривожланиши маълум бир маънода транспорт воситалари суғуртасини ҳамда транспорт воситалари эгаларини фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғуртасини ривожланишига ва суғурта компанияларига маълум бир маънода аниқ вазифаларни юклаши табиий албатта. Шунини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, Республикамиз ҳудудида енгил автомобиллар сонининг кескин равишда ўсиб бориши жамиятимиз ва унинг вакиллари учун фойдали ҳисобланади. Лекин шу билан бир қаторда шунини унутмаслик керакки, автотраспорт сонининг кескин равишда ортиб бориши ўз-ўзидан йўлларимиз ҳудудида хунук ва ноҳуш ходисаларни юзага келтириши мумкин.

Барчамизга маълумки 2008 йил 22 октябрда Ўзбекистонда “Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида”ги Қонун қучга кирди. 2009 йилнинг 22 январидан бошлаб транспорт воситалари эгалари фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш (ФЖМС) полисига эга бўлмаганлар, энг кам иш ҳақи миқдорида, мансабдор шахслар эса энг кам иш ҳақининг уч баробари миқдорида жарима тўладилар.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда жабрланувчининг мулкига зарар етганда энг кўпи билан \$1050, жабрланувчининг соғлиғи ёки ҳаётига зарар етганда эса энг кўпи билан \$1950 миқдордаги маблағни кўзда тутди. Суғурта қопламаси суғурталовчи томонидан бевосита жабрланувчига етказилган зарар миқдорида, лекин юқорида қайд этилган қийматдан ортиқ бўлмаган миқдорда тўланади.

Бунда ўз-ўзидан нега зарарнинг барчаси тўланмайди деган савол туғилади? Зарарнинг ҳаммаси ҳам қопланиши мумкин, лекин бунинг учун суғурталанувчи мажбурий суғуртадан ташқари фуқаролик жавобгарлигини ихтиёрий суғурталаш полисига эга бўлиши керак. Чунки етказилган зарар ўрнатилган лимитдан юқори бўлиш ҳолатлари ҳам кам эмас.

Масалан, суғурталанувчи фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш полисига эга бўлса, Қонунга мувофиқ жабрланувчининг мулкига зарар етказилганда суғурта қопламаси \$1050га тенг миқдорда чегараланади, етказилган зарар миқдори \$3000 ни ташкил этади. Бу ҳолда суғурта компанияси фақат кўзда тутилган \$1050 ни тўлайди, қолган қийматни эса суғурталанувчи ўз ёнидан тўлашига тўғри келади.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда суғурта полиси қиймати биринчи навбатда транспорт воситасининг тури ва қувватига боғлиқ (йиллик база ставкаси). Масалан, енгил авомобиль двигателининг ҳажми, автобус ва микроавтобуснинг йўловчи сифими, юк автомобилнинг юк кўтариш қобилияти қанчалик катта бўлса, полис нархи ҳам шунча юқори бўлади.

Кейин қуйидагиларга кўра суғурта полиси нархини орттирувчи ва пасайтирувчи коэффицентлар қўлланилади:

- транспорт воситаси рўйхатга олинган жой;
- транспорт воситасини бошқаришга рухсат этилган шахслар сони;
- ўтган давр ва ҳайдовчи стажи давомида суғурта ҳодисаларининг рўй берган ёки бермаганлиги;
- транспорт воситасидан фойдаланишнинг мавсумийлиги;
- қоида бузиш ҳолатларининг мавжудлиги;
- ҳайдовчининг ёши.

Шу билан бирга, таъкидлаш керакки, фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш бўйича максимал суғурта мукофоти йиллик база ставкасига мувофиқ равишда унинг беш баробаридан юқори бўлмаслиги керак.

Шунга кўра, агар суғурталанувчи, масалан, дивигател ҳажми 1200-2000 см³ атрофида бўлган енгил автомобил эгаси бўлса ва ундан такси сифатида фойдаланилмаса, фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашнинг йиллик полиси миқдори юқорида қайд этилган омилларга кўра \$10,8 дан \$67,5 гача бўлган қийматни ташкил этади.

Шу билан бирга, 1941-1945 йилги уруш қатнашчилари ёки партизанлари ёхуд уларга тенглаштирилган шахслар, 1941-1945 йилдаги уруш даври меҳнат фахрийлари, болалигида ота-оналаридан бири ёки қайта турмушга чиқмаган бева аёл билан бирга концентрацион лагерда бўлган собиқ асирлар, харбий хизматни ўташ чоғида ярадор, контузияси ёки ногирон бўлган ва шунинг натижасида ҳаок бўлган ёки фронтда орттирилган касаллик оқибатида вафот этган харбий хизматчиларнинг фарзандлари, Чернобиль АЭСидаги авария натижасида жабрланганлар, нафақадагилар ва ногиронлар учун суғурта мукофоти нархининг 50 фоизи миқдорида чегирма белгиланади.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда суғурталанувчи йўл-транспорт ҳодисаси айбдори бўлиб қолса ва учинчи бир шахсга зарар етказса, бундай вақтда суғурталанувчи ёки суғурталанувчининг ваколатига эга бўлган шахс йўл-транспорт ҳодисаси содир бўгандан сўнг 72 соатдан кечигмаган ҳолда суғурта компаниясининг, йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматининг ҳодиса содир бўлган ва транспорт воситаси рўйхатга олинган ҳудудлардаги бўлимларини ёзма равишда воқеадан хабардор қилиши лозим.

Шунингдек, суғурта компаниясига суғурта полисининг асли ёки нусхасини илова қилган ҳолда суғурта тўловини тўлаш ҳақидаги ариза, етказилган зарар факти ва миқдорини, мулкка етказилган зарар вақти ва

миқдорини, жабрланувчининг шахсини, ворислик ёки ҳуқуққа эгаликнинг кучга киришини тасдиқловчи ҳужжатларни, шунингдек, ворисларнинг шахсини ва ҳуқуққа эгаликнинг давлат рўйхатидан ўтганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этиши лозим.

Ўз навбатида, суғурта компанияси 15 кун муддатдан кечиктирмаган ҳолда суғурта қопламасини тўлаш тўғрисидаги аризани кўриб чиқиши ва ўз қарорини суғурталанувчига маълум қилиши шарт. Суғурта қопламаси тўлаш рад қилинганда, рад қилиш тўғрисидаги қарорда асословчи далиллар кўрсатилган бўлиши шарт.

Суғурталанувчи, биринчи навбатда, ўз ташаббуси ёки суғурта компаниясининг талаби билан зарарланган мулкни ёки унинг қолдиқларини зарар етказилиш ҳолатларини аниқлаш ва қопланиши талаб этиладиган зарар миқдорини аниқлаш мақсадида кўриб чиқиш ва мустақил экспертизадан ўтказиш учун суғурта компаниясига тақдим этиши шарт.

Суғурта компанияси эса, ўз навбатида, агар ўзаро ёзма равишда бошқа муддат келишилмаган бўлса, зарарланган мулк ёки унинг қолдиқларини беш кундан ортиқ бўлмаган муддат ичида кўриб чиқиши ва мустақил экспертизаси ўтказиши даркор.

Суғурта компанияси зараланган мулкни ёки унинг қолдиқларини кўриб чиқмаса ва юқорида қайд этилган муддат ичида мустақил экспертиза ўтказмаса, суғурталанувчи шундай экспертизани мустақил равишда ташкил этиши мумкин. Бундан ташқари, бундай ҳолда суғурталанувчи суғурта компаниясига зараланган мулк ёки унинг қолдиқларини тақдим этмасликка ҳақлидир, суғурта компанияси эса мазкур мустақил экспертиза натижаларига эътироз билдириши мумкин эмас.

Суғурта тўлови учун асос бўлган мустақил экспертиза қиймати суғурта компанияси томонидан қопланувчи зарар таркибига киритилади, аммо ҳар қандай тақдирда ҳам умумий тўлов ўрнатилган суғурта суммасидан ошмаслиги керак. Шунинг унутмаслик керакки, суғурта қопламасини тўлаш суғурта компанияси томонидан зарарни қоплаш тўғрисидаги қарор қабул қилингандан кейин 5 кундан кечиктирмай амалга оширилади.

Бошқа вариант. Мижоз жабрланувчига етказган зарарни ўз ёнидан тўлайди, суғурта компанияси эса ўрнатилган лимит (суғурта миқдори) доирасида мижознинг харажатини қоплайди. Аммо шарт шундаки, бу ишни мижоз ўз суғурта компаниясининг ёзма розилиги асосида амалга оширган бўлса ва унга етказилган зарарни қоплаганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этган бўлиши керак. Агар мижоз зарарни қисман қоплаган бўлса, суғурта компанияси суғурта тўловининг тегишли қисмини мижозига, қолган қисмини эса жабрланганга (унинг вориси ёки ҳуқуққа эгалик қилувчи шахсга) юқоридаги шартга асосан тўлайди. Яна бир вариант мавжуд. Жабрланувчи ҳаётига, соғлиғига ва (ёки) мулкига етказилган зарарни қоплашни сўраб ёзма равишда ўзи полис олган суғурта компаниясига мурожат қилади. Ўз навбатида, ушбу компаниянинг суғурта қопламасини тўлаш билан боғлиқ барча харажатларини қоплайди. Бу суғурта ҳолати зарарни бевосита бартараф этиши деб аталади. Таъкидлаш жоизки, суғурта компанияси

мижозининг ташаббуси ёки суғурта компаниясининг талаби билан қабул қилинган зарарни бартараф этиш ёки камайтириш бўйича кечиктириб бўлмас чоралар билан боғлиқ мижознинг барча талаб қилинган ва исботланган (суд харажатлари, жарималар ва бошқа шунга ўхшаш тўловлардан ташқари) харажатларини қоплайди.

Мамлакатимиз суғурта тарихида шу кунга қадар ушбу суғурта тури бўйича фаолият юритувчи бирор суғурта компаниясининг банкротга учраш ҳолати кузатилмаган. Аммо шунга қарамай, келажакда бу ҳолатнинг юзага келмаслигига ҳеч ким қафолат беролмайди.

2. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашнинг моҳияти ва уни амалга ошириш тартиби

Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси бугунги кунда хизмат бурчини бажараётган пайтида жароҳат олган ходимларнинг ижтимоий муҳофазасини кўзда тутди. Меҳнат Кодекси иш берувчининг ходимига етган зиён учун жавобгар эканини белгилаган. Маълумки, Меҳнат Кодексининг 189- ва 192-моддаларига биноан, иш берувчи олган жароҳати, касб касаллиги ёки меҳнат жараёни билан боғлиқ равишда соғлиғига етган зарарни, шунингдек боқувчисини йўқотганлик учун етган зарарни белгиланган тартибда тўлиқ қоплаши шарт.

Кўриниб турибдики, хизмат бурчини ўтаётган пайтда жароҳат олган ходимларни моддий жиҳатдан ҳимоялаш иш берувчи ҳисобидан амалга оширилади. Ходимнинг хизмат бурчини ўтаётган пайтда олган жароҳати учун иш берувчи жавобгар ҳисобланади.

Шу билан бирга, иш берувчи қоплаши керак бўлган зарар ҳажми доим ҳам иш берувчининг молиявий имкониятларига мос келавермайди ёки иш берувчининг фаолиятига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Чунки иш берувчи қоплаши керак бўлган зиарар ҳажмига бир вақтда ва ҳар ойда тўланиши керак бўлган компенсация тўловлари кириши мумкин. Масалан, Меҳнат Кодексининг 190-моддасига биноан, ходимнинг соғлиғига етган зарар учун қопланиши керак бўлган маблағ ходим жароҳат олган вақтга қадар олган ойлик ўртача иш ҳақиға кўшимча равишда, ходим олган жароҳат даражасига қараб белгиланган ойлик фоиз, жароҳат олиши билан боғлиқ харажатларни қоплаш, шунингдек, бир марталик нафақа кўринишидаги тўловдан иборат. Бир марталик нафақа ҳажми жамоа шартномасида, агар шартнома тузилмаган бўлса, иш берувчи ва касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа ваколатли органи ўртасидаги келишувга биноан белгиланади. Бунда жароҳат олган ходимга тўланадиган бир марталик нафақа ҳажми жароҳатланган ходимнинг бир йиллик ўртача иш ҳақидан кам бўлмаслиги, ҳалок бўлган ходимнинг оила аъзоларига бериладиган бир марталик нафақа ҳажми эса ҳалок бўлган ходимнинг олтига ўртача йиллик иш ҳақидан кам бўлмаслиги керак.

Шу муносабат билан, “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида”ги Қонун барча иш берувчиларга уларнинг ходимлари хизмат бурчини ўтаётган пайтда ҳаёти ёки саломатлигига зиён етган тақдирда мажбурий тарзда суғурта ҳимоясини тақдим этишни кўзда тутди.

Қонун ходимларнинг хизмат бурчини ўтаётган пайтда ҳаёти ёки саломатлигига зиён етиши ёки касб касаллигига учраши, ҳалок бўлиши ёхуд касб касаллиги оқибатида вафот этиши боис иш берувчининг жавобгарлиги юзага келган ҳолларда суғурта компаниялари томонидан даврий ва бир марталик тўловларни тўлаш учун зарур маблағларни тўлашларини таъминловчи мураккаб тизим учун асос бўлиб хизмат қилади.

Бугунги кунда мамлакатимизда турли мулкчилик шаклидаги 34 та суғурта компанияси фаолият кўрсатмоқда. Жумладан, “Ўзбекинвест” ЭИМСК жадал ривожланаётган суғурта компанияларидан биридир. 1994 йилда ташкил этилган ушбу компания бугун барча вилоятлар ва Қорақалпоғистон Республикасида кенг ҳудудий филиаллар тармоғига ва суғурта бўлимларига эга.

Суғурта қонунчилигига асосан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг “Умумий суғурталаш” нинг 17 тоифаси бўйича суғурта қилиш ва қайта суғурталаш хизматларини кўрсатиш ҳуқуқини берадиган лицензиясига эга ушбу компания асосий эътиборини бугунги кундаги долзарб вазифа – иш берувчининг фуқаролигини мажбурий суғурта қилиш кўламини кенгайтиришга қаратмоқда.

Суғуртанинг ушбу турининг мажбурийлиги биринчи навбатда мамлакатнинг барча иш берувчиларини қамраб олиш имконини беради. Бу эса ўз навбатида суғуртанинг ушбу тури бўйича минимал суғурта тарифларини қўллаш имконини яратади. Моҳиятан, мажбурий суғуртанинг бу тури мамлакат иш берувчилари ўртасидаги жабр кўрган иш берувчилар кўрган зарарларни қоплаш учун мўлжалланган маблағларни қайта тақсимлаш механизми сифатида иш кўради.

Бу механизм биринчи навбатда жабр кўрган ходимлар кўрган зарарни қонунда белгиланган суғурта суммаси доирасида қоплаш кафолатини таъминлайди. Иккинчидан, мажбурий суғурта иш берувчи ўзининг жабр кўрган ходмига зарарни қоплаб берганда ҳам молиявий барқарорлиги сақланиб қолиши ва иш берувчининг фаолиятини қўллаб-қувватловчи реал усул бўлиб хизмат қилади.

Мазкур суғурта турига асосан иш берувчи, иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини суғурталаш шартномаси бўйича суғурталовчи, аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи, жабрланувчи ва наф олувчи ушбу мажбурий суғурта турининг субъектлари саналади. Жисмоний шахс билан қонунчиликда белгиланган тартибда меҳнат шартномасини тузган юридик ёки жисмоний шахс иш берувчи деб тан олинади.

Меҳнат жароҳати, касб касаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтда саломатлигига зиён ктиб, суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган ходим жабрланувчи ҳисобланади.

Наф олувчи – ходим ўз хизмат бурчини ўтаётган вақтда ҳалок бўлган ҳолларда суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган шахслардир. Масалан, ҳалок бўлганнинг қарамоғида бўлган меҳнатга лаёқатсиз шахслар, шунингдек, ўн олти ёшга етмаган фарзандлари, отасининг ўлимидан кейин туғилган боласи, ҳалок бўлган кишининг ишламайдиган ё бўлмаса, болалар тарбияси билан банд бўлган хотини (ёки эри), ёки ҳалок бўлган кишининг фарзандлари, уч ёшга етмаган ука ва сингиллари, набираларини тарбиялаётган оиланинг бошқа аъзоси ёки ҳалок бўлганнинг ўлими кунида унинг қарамоғида бўлиш ҳуқуқига эга бўлганлар.

Меҳнат жароҳати, касб касаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтда саломатлигига зиён ктиб, суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган ходим жабрланувчи ҳисобланади.

Наф олувчи – ходим ўз хизмат бурчини ўтаётган вақтда ҳалок бўлган ҳолларда суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган шахслардир. Масалан, ҳалок бўлганнинг қарамоғида бўлган меҳнатга лаёқатсиз шахслар, шунингдек, ўн олти ёшга етмаган фарзандлари, отасининг ўлимидан кейин туғилган боласи, ҳалок бўлган кишининг ишламайдиган ё бўлмаса, болалар тарбияси билан банд бўлган хотини (ёки эри), ёки ҳалок бўлган кишининг фарзандлари, уч ёшга етмаган ука ва сингиллари, набираларини тарбиялаётган оиланинг бошқа аъзоси ёки ҳалок бўлганнинг ўлими кунида унинг қарамоғида бўлиш ҳуқуқига эга бўлганлар.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси бўйича суғурталовчи умумий суғурта соҳасида фаолият олиб бориш ҳуқуқини берувчи тегишли лицензияга, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномалари ёки аннуитет шартномаларини тузиш, иш берувчи ёки жабрланувчи (наф олувчи)ларнинг суғурта қопламасини тўлаш ҳақидаги талабларини белгиланган тартибда кўриб чиқишга ваколатланган алоҳида бўлинмаларга эга бўлиши керак. Аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчиларга ҳам шунга ўхшаш талаблар қўйилган. Ҳаёт суғуртаси соҳасида фаолият юритиётган суғурталовчилар аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчилар сифатида иш кўришлари мумкин.

Юқорида кўрсатилган суғурта субъектларининг мажбурий суғуртанинг ушбу турини амалга ошириш чоғида ўзаро муносабатда бўлиш тартиблари ва шартлари Қонунда белгилаб қўйилган. Суғурта субъектлари ўзаро муносабатлари тартиби ва шартлари мажбурий суғурталашнинг иш механизмини ташкил этади.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш жараёнини шартли равишда икки босқичга бўлиш мумкин. Биринчи босқич мажбурий суғурта шартномаси имзоланган пайтдан суғурта ҳодисаси содир бўлган кун ёки мажбурий суғурта шартномаси тугаган санагача давом этади. Иккинчи босқич мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта ҳодисаси юзага келган пайтдан бошланади.

Биричи босқич суғурта муносабатларида фақат суғуртанинг ушбу турини амалга оширган суғурталовчи ва иш берувчи каби субъектлар қатнашади. Мазкур босқичда мажбурий суғурта шартномаси тузилади ва суғуртанинг ушбу тури бўйича суғурта мукофоти тўланади. Суғурта шартномасига биноан, суғурталовчи келишилган ҳақ (суғурта мукофоти) эвазига суғурта ҳодисаси юзага келганда иш берувчи ва жабрланувчи, ёки наф олувчига суғурта шартномасида келишилган суғурта суммаси доирасида суғурта тўловларини тўлаш мажбуриятини зиммасига олади.

Таъкидлаш керакки, мажбурий суғурта шартномасининг асосий шартлари Қонуннинг ўзи билан мувофиқлаштирилади. Мазкур шартлар асосида Вазирлар Маҳкамасининг 177-сонли Қарори билан иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш Қоидалари тасдиқланган.

Ушбу Қоидалар мажбурий суғурталашнинг мазкур турини амалга оширишнинг умумий қоидалари, суброгация, суғурталовчини алмаштириш ёки аннуитетлар шартномасига кўра суғурталовчини ўзгартириш, якуни қоидалар каби умумий шартларни ўз ичига олади. Бундан ташқари, Қоидалар фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномасига тегишли шартларни ҳам ўз ичига олади. Бу шартлар мажбурий суғурта шартномасини тузиш, ўзгартириш ва муддатидан аввал бекор қилиш, суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва уни тўлаш қоидалари, мажбурий суғурта шартномасида томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, суғурта ҳодисаларини кўриб чиқиш тартиби, кўрилган зарар ҳажмини аниқлаш ва мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта қопламасини тўлаш, шунингдек, аннуитетлар шартномасига тегишли, аннуитетлар шартномасини тузиш тартибини белгиловчи шартлар, суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва аннуитетлар шартномаси бўйича қайтариб сотиб олиш суммаси, аннуитетлар шартномасида томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, аннуитетлар шартномаси бўйича жорий тўловлар шаклида суғурта қопламаларини тўлаш тартиби, аннуитетлар шартномасини ўзгартириш ва муддатидан аввал бекор қилиш тартибидан иборат.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси ошкора шартнома ҳисобланади ва бир йил муддатга тузилади. Лекин агар иш берувчининг фаолияти бир йилдан кам муддат давом этиши мўлжалланган бўлса, у ҳолда шартнома иш берувчи томсонидан ушбу фаолиятни олиб бориш муддатига тузилади.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда суғурта мукофоти қуйида келтирилган формулалар орқали аниқланади:

Шартнома 1 йил муддатга тузилганда:

$$\text{СМҚ} = \text{СС} \times \text{ЙБС} \times \text{СТК} / 100$$

Шартнома 1 йилдан кам муддатга тузилганда:

$$\text{СҚМ} = \text{СС} \times \text{ЙБС} \times \text{СТК} / 100 / 365 \times \text{К}$$

Бу ерда:

СМҚ – Суғурта мукофоти қиймати;

СС – Суғурта суммаси;

ЙБС – Йиллик базавий ставка;

СТК – Суғурта тарифининг мос коэффициенти;

К – Шартнома тузиладиган кунлар сони.

Мажбурий суғуртанинг ушбу тури бўйича суғурта суммаси қуйидагича белгиланади:

- мажбурий суғурта шартномаси тузилаётган санага келиб бир йилдан кўп фаолият олиб борган иш берувчи учун – иш берувчининг барча ходимларининг ушбу шартнома тузилгунигача ўтган ўн икки ойда олган йиллик иш ҳақи ҳажмида;
- ўз фаолиятини янгитдан бошлаётган иш берувчи учун – барча ходимларнинг мажбурий суғурта шартномаси тузилгандан кейин келадиган ўн икки ой учун оладиган иш ҳақи ҳажмида. Бунда йиллик иш ҳақи миқдори биринчи ойдаги иш ҳақини ўн иккига кўпайтириш йўли билан ҳисобланади;
- ўз фаолиятини камида бир йил аввал бошлаган иш берувчи учун иш берувчининг барча ходимлари иш берувчининг ушбу фаолиятини амалга ошириш муддатида олган иш ҳақи ҳажмида.

Мажбурий суғурта бўйича суғурта мукофоти суғурта тарифлари асосида ҳисобланади. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш бўйича суғурта тарифи икки таркибий қисмдан шакллантирилади: базавий ставка ва иш берувчи олиб бораётган фаолиятнинг хавфлилик даражасига қараб базавий ставкага кўпайтириладиган коэффицент.

Базавий ставка иш берувчилар ва суғурталовчилар учун ягона ҳисобланади ва иш берувчининг фуқаролик жавобгарлиги шартномаси бўйича суғурта суммасининг йиллик 0,1% миқдорида белгиланади.

Базавий ставкага кўпайтириладиган коэффицент иш берувчи олиб борадиган фаолиятнинг хавфлилик даражасига қараб белгиланади. Фаолият хавфлилик даражаси Классификацияга мувофиқ белгиланади.

Иш берувчининг фаолият турининг хавфлилик даражаси Классификацияси Қоидалари асосида тасдиқланган. Ушбу Классификацияга биноан, иқтисодиёт соҳалари касбий хатарларнинг 20 та синфига ажратилган. ҳар бир синф бўйича тегишли коэффицентлар белгиланган. Агар иш берувчи Классификацияда келтирилмаган фаолият тури Билан шуғулланаётган бўлса, фаолиятнинг бу турига нисбатан касбий хатарлар синфлари бўйича ўртача суғурта тарифларига тенг 3,400 ҳажмидаги коэффицент қўлланилади.

Шунингдек, суғуртанинг ушбу тури бўйича суғурта тарифлари таркиби ҳам белгиланган бўлиб, бунда суғурта мукофоти ҳажмидаги неттоставка ва суғурта мукофоти ҳажмида мажбурий суғуртани амалга ошириш харажатлари улуши белгилаб берилади. Суғурта тарифи таркибига мувофиқ, тариф ставкасининг 70% иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси бўйича тўловлар ва 30% иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш харажатлари (шу жумладан, суғурта ходисаларининг олдини олишга оид огоҳлантириш тадбирлари захирасига чегирмалар тарифининг 5% ни ташкил этади) дан иборат.

Бундан ташқари, мажбурий суғурта бўйича суғурта тарифлари коэффицентини қўллаш тартиби 1 йилдан кам муддатга шартномалар

тузилишини ҳам ҳисобга олади. Мажбурий суғурта шартномаси 1 йилдан кам муддатга тузилганда Ушбу шартнома бўйича тўланиши керак бўлган суғурта мукофоти ҳажми суғурта суммасининг йиллик базавий ставкага, суғурта тарифининг тегишли коэффиценти ва мажбурий суғурта шартномаси йилнинг неча кунига тузилаётганига қараб кунлар сони улушига кўпайтириш йўли билан аниқланади.

Шунингдек, Қоидалар Билан қуйидаги ҳужжатларнинг намуналари тасдиқланган:

- иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси ва аннуитетлар шартномаси;
- иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномасини тузиш ва аннуитетлар шартномаси ҳақидаги аризалар;
- иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси бўйича суғурта полиси ва аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта полиси бланкалари;
- суғурта қопламасини тўлаш ҳақидаги ариза;
- ишлаб чиқаришдаги бахтсиз ходиса ва боқувчисини йўқотганлик билан боғлиқ зарарларни қоплаш ҳақидаги буйруқлар.

Юқорида таъкидланганидек, иккинчи босқичда суғурта шартномаси бўйича суғурта ходисаси юзага келганда бошланади. Қонунга мувофиқ суғурта ходисаси бу – мажбурий суғурта шартномаси амалда бўлган вақтда ходимнинг жароҳат олиши, касб ксаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтида саломатлигига етган зарарларни қоплаш бўйича иш берувчининг жавобгарлиги юзага келганини тасдиқловчи ҳолатдир.

Иккинчи босқичда мажбурий суғурта муносабатлари томонларига жабрланувчи, наф олувчи ва аннуитет шартномаси бўйича суғурталовчи кўшилади. Суғурта ходисаси юзага келганда жабрланувчи ва наф олувчи мажбурий суғурта шартномасига асосан суғурта қопламасини олувчиларга айланадилар.

Мажбурий суғурта бўйича суғурта қопламаси қуйидаги кўринишларда амалга оширилади:

- жабрланувчининг меҳнат жараёнида жароҳат олгунига қадар бўлган ўртача ойлик иш ҳақиға ходимнинг касбий лаёқатини йўқотиш ёки касб касаллиги даражасига нисбатан фоизлар кўринишидаги ҳар ойлик тўловлар;
- ҳалок бўлганнинг ўртача ойлик иш ҳақидан унинг ўзига тегишли бўлган ҳамда унинг қарамоғида бўлиб, меҳнатга лаёқатли бўлган, лекин етказилган зарарни қоплашга ҳуқуқи бўлмаган шахсларга тегишли улуши чегириб ташланган ҳар ойлик тўловлар;
- жабрланувчи ёки манфаат кўрувчига қонунчиликда белгиланган ҳолларда бир марталик нафақа тўловлари;
- мажбурий суғурта шартномасида белгиланган ҳажмда Дафн маросимлари харажатлари;
- иш берувчининг қонунчиликка мувофиқ қўшимча харажатлари.

Шуни таъкидлаш зарурки, суғурта қопламаларини тўлаш муддатига қараб уни тўлаш тартиби белгиланади. Агар етказилган зарарни қоплаш бир

йилдан ортиқ муддатга мўлжалланган тўловларни кўзда тутса, у ҳолда суғурта тўловлари бевосита жабрланган ёки наф олувчига тўланади.

Агар етказилган зарарни қоплаш бир йилдан кўп муддатга мўлжалланган тўловларни кўзда тутса, у ҳолда суғурта тўловлари суғурталовчи томонидан иш берувчига тўланади. Бунда иш берувчи суғурталовчи билан аннуитетлар шартномасини тузиши шарт ва мажбурий суғурта шартномаси бўйича олган суғурта тўловларини фақат аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта мукофотларини тўлашга сарф қилиши керак. Бу ҳолда суғурта муносабатларига аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи ҳам қўшилади. Суғурта тўловлари мунтазам асосда ва бир йилдан ортиқ муддатга тўланиши муносабати билан иш берувчи ва ҳаёт суғуртасига ихтисослашган суғурталовчи ўртасида аннуитетлар шартномаси тузилади. Шу тариқа, кейинчалик жабрланувчи ёки манфаат кўрувчи аннуитетлар шартномаси бўйича мунтазам равишда зарарни қоплаш ҳисобига тўловлар олади.

Ануитетлар шартномаси бўйича суғурта суммаси жабрланувчи ёки манфаат кўрувчига етказилган зарарнинг қонунчиликка мувофиқ равишда қоплаб берилиши керак бўлган ҳажмда белгиланади.

Ануитетлар шартномаси бўйича суғурта мукофотлари иш берувчи томонидан аннуитетлар шартномаси бўйича суғурта муддатининг ҳаммаси учун бир мартада тўлаб берилади.

Шуни айтиш керакки, бугунги кунда республикада мажбурий суғуртанинг ижтимоий йўналтирилган тизими қурилмоқда. Бу тизим мамлакат иқтисодиётининг замонавий талабларига тўла жавоб беради. Мажбурий суғурта турларининг манна шундай тизимларининг татбиқ этилиши яқин йиллар ичида мамлакат суғурта бозорини ривожлантиришга қудратли туртки беради ва мажбурий суғуртанинг аҳолини ижтимоий ҳимоялашда иштирокини кенгайтиради.

3. Касбий жавобгарликни суғуртаси ҳақида тушунча. Нотариусларнинг касбий жавобгарлигини суғурталаш бўйича шартнома тузиш.

Касбий жавобгарликни суғурталаш суғуртачининг суғурта объектига келтирилган зарарни тўлиқ ёки қисман қоплаш микдорида суғурта тўловлари бўйича мажбуриятларни кўзда тутувчи суғурта турларини ифода этади.

Бунда жисмоний шахснинг мулкӣ манфаатлари суғурта объекти ҳисобланади. Ушбу объектни суғурта қилиш тўғрисида фуқаролик қонунчилиги томонидан белгиланган тартибда жисмоний шахснинг учинчи шахс томонидан суғурталанган касбий фаолиятни амалга ошириш муносабати билан етказилган зарарни қоплаш мажбуриятлари билан боғлиқ суғурта шартномаси тузилади. Касбий фаолиятга талаблар ва уни амалга ошириш тартиби тегишли қонунчилик ҳамда меъёрий ҳужжатлар томонидан белгиланади.

Касбий жавобгарликни суғурталаш касбий фаолиятни амалга оширишда учинчи шахсга зарар етказиши мумкин бўлган турли шахслар тоифаларининг мулкӣ манфаатларини суғурта қилиш турларини бирлаштиради. Кўпинча шифокорлар, нотариуслар, баҳоловчилар, экспертлар, қўриқчилар, адвокатлар ва бошқаларнинг касбий жавобгарлиги суғурта қилинади.

Касбий жавобгарликни суғурталашда бошқа суғурта турларидан фарқли улароқ суғурта ҳолатининг бошланиши ташқи омилларга (табӣий офатлар ва кесин ўзгаришлар, учинчи шахс ҳаракатлари ва ҳоказолар) эмас, балки муайян касбий фаолиятни амалга оширадиган шахс малакасига боғлиқ. Суғуртачи суғурта шартномаси тузганидан сўнг касбий фаолият билан шуғулланувчи шахс эҳтиёткорлик билан иш тутиши ва касбий кўникмаларни намоён этиши лозим.

Кўпчилик ҳолатларда суғурта ҳолатининг бошланиши суднинг мутахассиснинг миждозга моддий зарар етказганлиги ва унинг миқдори учун мулкӣ жавобгарлигини белгиловчи қарори қонуний кучга киргандан кейин тан олинади. Бундан ташқари, суғуртачининг учинчи шахсга эътирозларни судгача ҳал этишда етказган зарари учун жавобгарлигининг белгиланиши ҳам фақат суғуртачи томонидан етказилган зарар аниқ исботланганда суғурта ҳолати сифатида тан олинishi мумкин. Бунда суғурта шартномасида суғуртачи жавобгарлигининг пайдо бўлиши асосли эканлигини тан олиш ва зарарни қоплаш миқдорини аниқлаш суғуртачи ёки ваколатли вакили иштирокида амалга оширилиши келишиб олинади.

Касбий жавобгарликни суғурталашнинг ҳар бир тури маълум бир касбнинг ўзига хос хусусиятлари билан асосланган ўз хусусиятларига эга. Ҳар бир маълум касбнинг ўзига хос хусусиятлари касбий жавобгарликни суғурталаш шартномасини тузишда ҳисобга олинади. Бу борада суғуртачининг ўз касбий мажбуриятларини бажаришга виждонан, мулоҳаза билан ва асосли ёндошуви касбий жавобгарликни суғурталашда умумий принцип саналади. Акс ҳолда суғуртачи суғурта қилиш шартномаси бўйича ўз жавобгарлигидан озод этилиши мумкин.

Хорижий амалиётда касбий жавобгарликни суғурталашнинг айрим турлари мажбурий асосда амалга оширилади, яъни юридик ёки жисмоний шахслар (масалан, шифокорлар, риэлтерлар, баҳоловчилар, нотариуслар ва бошқалар) касбий жавобгарликни суғурталаш полисисиз маълум бир касбий фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқига эга эмас.

Бу борада суғурталанувчи - касбий фаолиятни амалга оширадиган юридик ёки жисмоний шахс, суғуртачи - суғурта фаолиятини амалга ошириш учун ташкил этилган ва белгиланган тартибда рўйхатга олинган ҳамда корхонанинг касбий жавобгарликни суғурталаш ҳуқуқини берувчи лицензияга эга юридик шахс суғурта ҳуқуқий муносабат субъекти ҳисобланади. Ушбу суғурта субъектлари суғурта мажбуриятларининг асосий томонлари, яъни суғурта шартномаси томонларидир. Бундан ташқари, жабр кўрган шахс (суғурта шартномаси унинг фойдасига тузилган) ҳам касбий жавобгарликни суғурталаш субъектлари сирасига киради. Одатда, жабр

кўрган шахс, агарда суғурта шартномасида бошқа нарса кўзда тутилмаган бўлса, етказилган зарар миқдорида суғурта тўлови олишга ҳаққи бор.

Касбий жавобгарликни суғурталаш шартномасини тузишда жабр кўрганлар (фойда олувчилар) суғурталанувчига ҳам суғуртачига маълум қилинмайди. Ушбу ҳолатда суғурта шартномасида бу шартнома кимнинг фойдасига тузилганлиги айтилмаган ёки у суғурта қилувчи ёхуд бошқа шахс фойдасига тузилган бўлсада, суғурта тўлови олиш ҳуқуқига фойда олувчи фақатгина суғурта қилувчи унинг олдида жавобгар бўлган шахсина (ёки унинг меросхўри) ҳисобланади.

Касбий жавобгарликни суғурталаш шартномаси шартларида суғуртачининг суғурталанувчи ёки унинг ходими ваколатига нисбатан қафолатлари кўзда тутилмаган.

Суғуртачи учинчи шахсга суғурталанувчи томонидан қонуний ва меъёрий ҳужжатлар бузилиши, суғурталанувчининг атайин ҳаракатлари натижасида зарар етказилса суғурталанувчи мажбуриятлари бўйича жавобгар ҳисобланмайди. Суғурталанувчининг ҳаракатларидаги ниятни исботлаш суғуртачи зиммасига юклатилади. Суғурталанувчининг нияти суднинг қонуний кучга кирган қарори, ҳукми билан аниқланади. Агарда суғурталанувчига нисбатан жиноий иш қўзғатилган бўлса, суғурта мукофоти тўғрисидаги масала суд қарори ва ҳукмигача тўхтатилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Нотариат тўғрисида”ги қонунининг 20-моддасига биноан шахсий амалиёт билан шуғулланувчи нотариус ўз фаолияти суғурта қилиш шартномасини тузишга мажбур. Нотариус ўз мажбуриятларини суғурта шартномасини тузмасдан туриб бажариш ҳуқуқига эга эмас.

Нотариуснинг қонунчилик томонидан белгиланган тартибда учинчи шахсга нотариал фаолиятни амалга оширишда етказилган зарарни қоплашга доир мажбуриятлари билан мулк манфаатлари суғурта объектлари ҳисобланади.

Нотариусларнинг касбий жавобгарликни суғурталаш шартномаси шартларига мувофиқ суғурта қилувчи суғурталанувчи томонидан суғурта шартномасида кўрсатилган суғурта мукофотини тўлаганидан кейин суғурталанувчига суғурта шартномасининг амал қилиниш даврида аҳамиятга эга бўлган нотариал ҳаракатларни қонунга ҳилоф равишда амалга оширишган (ёки керакли нотариал ҳаракатлари бажармаган) суғурта қилувчи ўз касбий мажбуриятларини тегишли тарзда бажармагани оқибатида юзага келган эътирозлар бўйича зарарни қоплаш мажбуриятларини қабул қилади.

Суғурта қилувчининг зарарни қоплаш мажбурияти нотариус миқозларига нотариус томонидан ўзининг касбий мажбуриятларини амалга оширишдаги эътиборсиз ҳаракатлари, хатолари ёки керакли нотариал ҳатти-ҳаракатларни бажарилмаслиги натижасида юзага келган зарар етказилган ҳолатларда пайдо бўлади. Суғуртачи одатда амалдаги қонунчиликка номувофиқ тарзда амалга оширилган нотариал ҳаракатлар ёки суғурталанувчининг ғаразли ниятида керакли нотариал ҳаракатларни бажармаслик натижасида етказилган зарарни қопламайди. Нотариуснинг

ғараз нияти суднинг қонуний кучга кирган қарори ва ҳукми билан аниқланади. Бунда суғурталанувчининг ҳаракатларида ғараз ният борлигини исботлаш суғуртачи зиммасига юкланади.

Суғурта ҳолати суғурталанувчининг зарарни қоплаш мажбурияти белгиланган пайдан бошланади. Одатда суғурта ҳолати нотариусга учинч шахсга у томонидан бажарилган ноқонуний нотариал ҳаракатлар, хатолар ёки керакли нотариал ҳаракатларни бажармаслик оқибатида етказилган зарарни қоплашни юклайдиган суд органининг қарори кучга киргач, бошланган ҳисобланади. Суғурта шартномасида суғурта ҳолатини белгилаш ва миждонинг нотариусга зарарни қоплаш талаби билдирилган эътирози асосли бўлганда, уни суғурта йўли билан тўлаш мажбурияти кўзда тутилади. Суғурта ҳолатини аниқлаш суғурта шартномасида аниқ баён этилиши шарт.

Нотариуснинг касбий жавобгарлигини суғурталаш шартномаси бўйича энг кам суғурта суммаси Ўзбекистон Республикасининг “Нотариат тўғрисида”ги қонунининг 20-моддасига мувофиқ белгиланган энг кам иш ҳақининг юз баравар миқдоридан кам бўлмаслиги керак.

Нотариуснинг касбий жавобгарлигини суғурталаш шартномаси нотариуснинг ёзма аризаси асосида тузилади. Аризада одатда нотариус ҳақида суғурта хавфи даражасини аниқлаш учун муҳим аҳамиятга эга маълумотлар, яъни касбий жавобгарлиги суғурта қилинаётган шахснинг исми шарифи, касби, касбий фаолияти бошланган сана, шахсий нотариал амалиёт билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни олиш санаси ва рақами, почта манзили, телефон, факс, телекс кўрсатилади. Ариза бериш пайтида нотариус фаолияти суғурталангани, аввал тузилган суғурта шартномаси тўхталлиши нимага боғлиқлиги, нотариуснинг касбий фаолиятига таалукли хатолар, эҳтиётсизлик ёки камчиликлар билан боғлиқ эътироз билдирилган маълумотлар кўрсатилади.

Нотариуснинг касбий жавобгарлигини суғурталаш шартномаси нотариус касбий фаолиятини амалга оширишда ўз ҳаракатлари учун жавоб бергандагина, шахслар фойдасига тузилаган ҳисобланади. Суғурта шартномасини тузишда фойда олувчилар суғурталанувчи ёки суғуртачига маълум қилинмайди. Шундай бўлсада, суғурта шартномасида у кимнинг фойдасига тузилгани айтилмаган бўлса ёки шартнома нотариус ёхуд бошқа шахс фойдасига тузилган бўлса ҳам суғурта тўлови олиш ҳуқуқига эга фойда олувчи фақатгина нотариус унинг олдида жавобгар бўлган шахс бўлиши мумкин.

Суғурта шартномаси одатда бир йилдан кам бўлмаган муддатга тузилади. Суғурта шартномаси агарда шартномада бошқа нарса кўзда тутилмаган бўлса, суғурталанувчи томонидан суғурта мукофотлари тўланганидан кейин кучга киради.

Суғурта шартномасининг амал қилиниши шартномада кўрсатилган муддатда ёки суғурталанувчи томонидан суғурта суммаси тўлиқ тўланган ёхуд суғурталанувчи томонидан суғурта манфаатини йўқотган ҳолатда тўхтатилади. Суғурталанувчининг суғурта манфаатдорлиги нотариус ваколатини тўхтатганда йўқотилган саналади. Ушбу ҳолатда суғурталанувчи

суғуртачига бу ҳақда ёзма билдиришнома ва суғурта манфаатдорлик йўқолганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этади. Шартномани суғурталанувчининг суғурта манфаатдорлиги йўқотганлиги натижасида муддатидан олдин тўхтатилиши суғуртачи суғурталанувчига суғурта мукофоти суғурта шартномасининг бекор қилинишининг ҳақиқий санасидан унда кўрсатилган амал қилиш санасигача қолган муддатга мутанносиб тарзда қайтаради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Суғурта фаолияти тўғрисида». - Т.: 2002 йил 5 апрель. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 28 май.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2002 йил 31 январдаги «Суғурта бозорини янада эркинлаштириш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПФ-3022-сон Фармони. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 1 февраль.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «Суғурта фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги 286-сонли Қарори. 1998 йил 8 июль. Ўзбекистон Республикаси молиявий қонунлари, 4-илова, - Т.: 2000.
4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 27 ноябрдаги 413-сонли «Суғурта хизматлари бозорини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 10 апрелдаги “Суғурта хизматлари бозорини янада ислоҳ қилиш ва ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 618-сонли Қарори.“Банк ахборотномаси” 2007 йил 6 июнь.
6. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 24 июндаги “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги 177-сонли Қарори.
7. Ўзбекистон Республикасининг “Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида”ги Қонуни. – Халқ сўзи, 2008 йил 21 апрель.
8. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислон Каримовнинг 2011 йилнинг асосий яқунлари ва 2012 йилда Ўзбекистонни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси
9. Каримов И.А. Энг асосий мезон-хаёт ҳақиқатини акс эттириш.Т.:Ўзбекистон,2009 йил24б.

30. Шеннаев Х.М., Суғурта агентлари учун қўлланма. Ўқув қўлланма. -Т.: info COM.UZMЧЖ нашриёти, 2010й.
31. Страхование. Под редакцией проф. Т.А.Федоровой. Учебник. - М.: Магистр. 2008 г.
32. Абрамов В.Ю. Страхование: теория и практика. -М.; Волстер Клувер, 2007.
33. Нор-Аревян О. Социальное страхование. Учебник для вузов- М.: Дашков и К., 2011
34. Ермасов С.В Страхование.. Учебник для вузов – М.: Юрайт., 2011
35. Под редакцией Л.А.Орланюк-Малицкой Страхование. -М.: -Юрайт, 2011
36. Никулина Н.Н. Страховой менеджмент. -ЮНИТИ, 2011
37. Ю.Т.Ахвледиани. Страхование внешнеэкономической деятельности. Учебное пособие для вузов.- М.: Юнити, 2010 г.
38. Игошин Н.А. Страхование право. Учебное пособие. - М.: Юнити. 2010

Интернет сайтлари

39. www.unic.gov.uz.
40. www.UzReport.com.